

EYLEMDE YAPI

BASİT YAPILI EYLEMLER:

Yapım eki almamış, başka sözcükle birleşmemiş eylemlerdir. Basit yapılı eylemler ya kök halindedir ya da sadece çekim eki almışlardır.

Örnekler: geldim, okumuş, gülüyor, sil, koş, çalışma, yüzse...

TÜREMİŞ YAPILI EYLEMLER:

Yapım eki almış eylemlerdir.

Örnekler: okutmuş, güldürme, sulamalısın, temizleyeceğiz, uçurmuşsunuz, selamlaştık...

BİRLEŞİK YAPILI EYLEMLER:

En az iki sözcüğün birleşmesiyle oluşan eylemlerdir.

Örnekler: gelebilirim, okuyuver, uyuyakalmış, hissetmişsin, gönül vermek, başvurmak...

SIRA SİZDE

1. Aşağıdaki eylemlerin yapı özelliklerini (basit mi, türemiş mi, bileşik mi olduğunu) yanlarına yazınız.

1. Hastalanmıştı:
2. Çözüyor:
3. Çocuklaştık:
4. Seyretmeyin:
5. Kaçırarak:
6. Duyacak:
7. Gözden düştüm:
8. Seviniyor:
9. Reddetmiş:
10. Rica ediyoruz:
11. Okutmuş:
12. Boğuşmayın:
13. Affetmeliyiz:
14. Gördünüz:
15. Kahrolmuşsun:
16. Morarmış.

2. Aşağıdaki tümcelerde yer alan eylemleri bulup, eylemlerin yapı özelliğini (basit mi türemiş mi, bileşik mi olduğunu) yazınız.

1. Bu yükü sen de benim gibi taşıyabilirsin.
2. Siz gidedurun, ben size yetişirim.
3. Çocuk o gün ağzını açmadı.
4. Bakakalırım giden geminin ardından.
5. Zavallı çocuğa nazar değmiş.
6. Kitapların her birini rafa dizecek.
7. Suyunu iç, çorbanı ye.
8. Yeter artık, kavga etmeyin.
9. Gömleğimi ütölemişsin, teşekkür ederim.
10. Arkadaşım hasta olmuş, onu ziyaret edeceğiz.
11. Ağaçlar kesilmiş bir bir.
12. Ortalıkta boş boş gezinmeyin siz de.

4. En az iki sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşan eylemlere bileşik yapılı eylemler denir.

Aşağıdaki tümcelerin hangisinde bileşik eylem kullanılmıştır?

- A. Çekimli eylemleri tam anlayamadım, arkadaşım bu konuda bana yardım edecek.
- B. Çok güzel bir kitap, okumanızı öneriyorum.
- C. Bu şarkıyı her dinlediğimde duyulanıyorum nedense.
- D. Sizler de hafta sonu bizimle tiyatroya gelir misiniz?

	Basit	Türemiş	Birleşik
gölüyorsun	x		
yazıverdim			x
bağlayacaktım		x	
yüzebilirsin		x	

5. Tabloda hangi eylemin yapısı yanlış gösterilmiştir?

- A. güldürmeyin
- B. yazıverdim
- C. bağlayacaktım
- D. yüzebilirsin

6. Aşağıdaki tümcelerin hangisinde hem basit hem de türemiş eylem vardır?

- A. Çalıştım ve istediğim notu aldım.
- B. Duvarlar kirlenmiş, boyamalıyız.
- C. Sizinle tanıştığımıza mutlu oldum.
- D. Çok yorulduk, iyi bir tatili hak ettik.

BİRLEŞİK YAPILI EYLEMLER

HAZIRLAYAN: ÜMMÜHAN DURMUŞ
TÜRKÇE ÖĞRETMENİ

En az iki sözcüğün birleşmesiyle oluşan eylemlerdir.

Özel (Kurallı) Birleşik Eylemler: İki eylemin birleşmesiyle oluşan eylemlerdir. Her zaman bitişik yazılır.

Formül: eylem+eylem+ kip+kişi

Örnekler: Gelebiliriz, söyleyiver, yüzemem, göremeyebilirsin, uyuyakalmışsın, düşeyazdım
Kendi içinde 4'e ayrılır:

1. Yeterlilik Birleşik Eylemi: Birinci eyleme "e+bil-" eylemi getirilerek yapılır. Birinci eyleme "gücü yetme, başarıma" anlamı katar. İzin isteme, izin verme, olasılık gibi anlamlar da katabilir.

Formül: eylem + e/a + bil + kip + kişi

Örnekler: okuyabilirsiniz, yazabiliyor, Gelebilek, duyabileceksin, yüzebilmeliyim...

UNUTMA! Yeterlilik eyleminin olumsuzu değişik biçimlerde yapılabilir:

gelebilirim: gelemem, gelmeyebilirim, gelemeyebilirim.

görebilirsin: göremezsın, görmeyebilirsin, göremeyebilirsin.

Altı çizili eylemler birleşik gibi görünmese de olumlusu birleşik olduğu için olumsuzu da birleşik yapılı kabul edilir.

2. Tezlik Birleşik Eylemi: Birinci eyleme "-i+vermek" eylemi getirilerek yapılır. Eylemin çabucak, kısa zamanda; bazen de umulmadık zamanda ,aniden gerçekleşiverdiğini ifade eder.

Formül: eylem +i+ver+kip+kişi

Örnekler: Koşuver, düşüverdi, çözüvermişsin Bugün de dışarıya çıkmayıver.

Siz de onlara gitmeyiverin canım!

Adamcağız bayılıvermesin mi?

3.Sürerlilik Birleşik Eylemi:

Birinci eyleme "-edurmak, -ekalmak, -egelmek" eylemlerinden biri getirilerek yapılır. Eylemin gerçekleşmesindeki sürekliliği ifade eder.

e + dur

Formül: eylem + e + kal + kip + kişi

e + gel

Çocuk oturduğu yerde uyuyakalmış

Bakakalırım giden her geminin ardından

Siz temizleyedurun, ben gidip geleyim.

Eskiden beri böyle anlatılagelmiş.

4. Yaklaşma Birleşik Eylemi: Birinci eyleme "-e+ yazmak" eylemi getirilerek yapılır. "Az kalsın, neredeyse" anlamı katar.

Adam korkudan bayılayazdı.

Bardağı düşüreyazdım.

İşe giderken yolda düşeyazdım.

Yardımcı Eylemle Kurulan

Birleşik Eylemler: Ad ya da ad soylu bir sözcüğe yardımcı eylemlerden (buyurmak,kılmak, olmak,vermek,etmek...) biri getirilerek yapılır.

Formül: ad + yardımcı eylem+ kip+kişi

Sizi tanıdığımı memnun oldum.

Sizleri bir kez daha tebrik ediyorum.

Manzarayı mı seyrediyorsunuz?

Bana da yardım edecektiler.

SIRA SİZDE: Yardımcı eylemle kurulan birleşik eylemleri bulup altını çiziniz.

1.Şimdilik affediyorum onu.

2.Dikkatli bakarsan fark edersin.

3.Söylenenleri kaydetmeliyiz.

4. Zavallı kadıncağız kahroldu.

5.Kendine bakmazsan hasta olursun.

6.Sözümü dinle, sonra pişman olursun.

UYARI : Yardımcı eylemle kurulan birleşik eylemlerde birinci sözcükte (isimde)ses olayı oluyorsa bitişik , olmuyorsa ayrı yazılır

Örnekler:

His +et: hisset- (ünsüz türemesi)

Seyir-et: seyret- (ünlü düşmesi)

Kahır+ol: kahrol- (ünlü düşmesi)

Şükür+et:şükret- (ünlü düşmesi)

Af+ et-: affetmek (ünsüz türemesi)

Birinci sözcükte ÜNSÜZ TÜREMESİ ya da ÜNLÜ DÜŞMESİ olduğu için bitişik yazılır.

"Mutlu olmak, tebrik etmek, oruç tutmak, namaz kılmak, terk etmek , doktor olmak, merak etmek" ünsüz türemesi ya da ünlü düşmesi olmadığı için ayrı yazılır.

UYARI ! "etmek" ve "olmak" sözcükleri tek başlarına bir anlam kazanmışlarsa yardımcı eylem değil asıl eylemdir;

Örnekler:

Bu yıl meyveler erken oldu.

(oldu: "olgunlaşmak" anlamındadır.

Sizce bizim bu ev kaç para eder?

(eder: "tutar", "satılır" anlamındadır)

Birkaç dakika sonra orada olurum.

(olurum: "bulunurum, ulaşabilirim" anlamındadır.)

Yedi yıl sonra çocukları oldu.

(oldu: "dünyaya gelmek, doğmak" anlamındadır.)

YEKBE

ad + eylem + kip + kişi

mutlu + ol + du + k
ad Eylem kip eki kişi eki

Anlamca Kaynaşmış Birleşik

Eylemler: Ad soylu bir sözcükle bir eylemin kalıplaşmış anlamca kaynaşmasıyla oluşur. Mecaz anlam taşırlar.

Formül: ad+eylem+kip+kişi

Babam bize kol kanat gerdi.

Öğretmenin gözüne girmişsin.

Söylediklerim kulağına küpe olsun.

Bu dağlara gönül verdi Köroğlu.

İş için belediyeye başvurdum

SIRA SİZDE: Tümcelerde yer alan anlamca kaynaşmış birleşik eylemleri bulup altını çiziniz.

1.Çocuğa ben göz kulak oluyorum.

2.Soruyu çözmek için saatlerce kafa patlattım.

3. Anacığım, gözümde tütüyorsun.

4. Kardeşinin gönlünü aldın mı?

5.Evin halini görünce küplere bindi.

6.Hiç kimseye boyun eğmeyeceğim.

7.Haberi duyunca havalara uçtum.

8. Benim gözümü boyayamazsın.

9.Sözlerime de kulak asmıyorsun.

10. Takma kafanı böyle şeylere.

11. Bunu sana söylemeye dilim varmıyor.

UYARI: Yardımcı eylemle kurulan birleşik eylemlerle anlamca kaynaşmış birleşik eylemleri karıştırmayınız. Her ikisi de ad + eylemden oluşur. Yardımcı eylemlerle kurulan birleşik eylemler mecaz anlam taşımaz oysa anlamca kaynaşmış birleşik eylemler mecaz anlam taşırlar.

Aşağıdaki tümcelerde yer alan birleşik eylemleri bulunuz, anlamca kaynaşmış birleşik eylemse artı(+) değilse eksi (-)işareti koyunuz.

1.Ne söylesem dudak büküyor.

2.Kardeşini babasına şikâyet etmiş.

3.Bütün işleri dünden hallettim.

4.Olup biteni merak ediyorduk.

5.Öğretmenimi can kulağıyla dinlerim.

6.Kalemimi bulamıyorum, kaybettim

7.Sen de damarıma basma.

8.Bari bu işte köstek olmayın.

9. Öğretmen yine bize kök söktürdü.

10. Özledinse telefon et.

AKBE

Ad+ eylem+kip+kişi

ÖBE (KBE)

Eylem + eylem + kip + kişi

Yetiş + ebil + ir + im

1.eylem 2.eylem kip eki kişi